

Els primers mapes impresos de Catalunya-Aragó

Josep GASSET i ARGEMÍ

A diferència dels dos primers mapes impresos del principat de Catalunya realitzats a inicis del segle XVII a conseqüència d'una iniciativa de la Generalitat de l'època i de la qual se'n coneixen algunes vicissituds, el cronològicament anterior primer mapa imprès de Catalunya-Aragó, editat el 1595, ha estat documentat fins fa poc com obra anònima, tant el mateix mapa com l'obra on hi apareix.

És per això que pot presentar interès un estudi sobre el seu autor —Joannes Metellus—, el seu origen i les seves diverses reedicions. Interès que ve augmentat en estar situada la seva publicació dins de la recentment investigada i denominada escola cartogràfica de Colònia, fins fa poc escassament estudiada i que va donar a la llum una sèrie d'obres que en general han esdevingut rareses bibliogràfiques.

L'escola cartogràfica de Colònia

A partir de la primera edició impresa, il·lustrada amb mapes de la Geografia de Ptolemeu (Bolònia, 1477) va nèixer la idea de realitzar un llibre amb mapes de format i contingut regulars, cosa que va esdevenir finalment a la ciutat flamenca d'Anvers l'any 1570 de mà d'Abraham Ortelius amb la seva obra *Theatrum Orbis Terrarum* considerat el primer atlas sistemàtic mundial.

Això podia pressuposar l'existència a Flandes d'una atmosfera general —pública i econòmica— favorable a l'edició, cosa que més aviat era lluny de la realitat a causa dels trastorns polítics i religiosos i per tant econòmics, que ocasionaven privacions i emigració. Molts cartògrafs i gravadors flamencs van buscar refugi a Anglaterra, França i Ale-

manya i posteriorment a les recent independitzades Províncies Unides. En aquesta dispersió de talents la ciutat renana de Colònia en va resultar una de les afavorides. Durant uns quaranta anys a partir del 1570, aquesta ciutat va ésser el centre d'Alemanya quant a la impressió de mapes i en especial en l'edició d'atlas, període i escola que recentment han estat estudiats de forma admirable per P.H. Meurer.¹

Dels geògrafs i gravadors flamencs que buscaren refugi a Colònia, la figura més rellevant fou la de Frans Hogenberg² el gravador del *Theatrum Orbis Terrarum* d'Ortelius. Va viure a Colònia a partir aproximadament de 1570 on hi desenvolupà un taller de gravat molt productiu especialitzat en treballs topogràfics i cartogràfics i on a més de l'edició de mapes en fulls solts, hi destacà sobretot l'atlas de ciutats *Civitates Orbis Terrarum* editat pel clergue i geògraf Georg Braun³ en sis volums publicats entre els anys 1572 i 1617 i pensat com a complement del *Theatrum Orbis Terrarum* d'Ortelius.

El cercle que es va formar al voltant de Hogenberg va publicar nombrosos «atlantes minores», guies de viatge i d'altres llibres il·lustrats amb mapes. Aquestes obres menors, de les que moltes havien estat completament oblidades es poden agrupar com a atlas de l'«Escola de Colònia», quines característiques serien:

— Els gravadors, autors i correctors foren en gran part d'origen neerlandès.

— La immensa majoria dels mapes en aquestes obres són versions reduïdes dels mapes de format en foli dels atlas d'Ortelius, de Jode i Mercator a mida quart o en format de butxaca a l'objecte de tenir un ús més pràctic i un preu més econòmic.

— Algunes poques d'aquestes obres —la majoria reedicions— van ésser impreses a partir del 1600 a Oberursel prop de Frankfurt.

En total es van editar unes cinquanta obres, a les que a part de Braun i Hogenberg i algunes d'anònimes hi figuren els següents deu autors: de Acosta,⁴ Adrichomius,⁵ Boto-ro,⁶ Broelmann,⁷ Eichovius, von Eitzig,⁸ Loew, Magini,⁹ Metellus i Quad. En el nostre cas en retindrem els quatre següents:

— Cyprian Eichovius és amb quasi total certesa un pseudònim de Mathias Quad. Va publicar quatre itineraris que foren reimpressions parcials d'obres de Quad.

—Konrad Loew. Sota aquest nom, sovint amb la autodenominació d'historiador, van ésser publicades sis obres històrico-geogràfiques menors i que també se suposa fonamentadament que és un pseudònim de Mathias Quad.

—Johannes Metellus, humanista i erudit francès que va viure a Colònia a partir d'aproximadament el 1560. Els seus onze atlas van aparèixer en parts a partir del 1594. Els que van aparèixer pòstumament probablement van ésser completats per Mathias Quad. L'edició definitiva completa denominada *Speculum Orbis Terrae* (1602) amb 261 mapes fou l'atlas més extens del seu temps.

—Mathias Quad fou el membre més prolífic de l'Escola de Colònia. Nat a Deventer el 1557 de família renana, després d'un període d'aprenentatge a Holanda va viure i treballar a Colònia a partir del 1587 com a gravador i geògraf. Entre els seus nombrosos llibres hi figuren diversos itineraris i l'atlas *Geographisch Handtbuch* (1600) que fou el primer atlas escrit originàriament en alemany.

L'obra de Quad probablement és més extensa del que en general s'ha escrit. Es creu amb fonamentació que va publicar, com ja s'ha indicat anteriorment, sota els noms de

Cyprianus Eichovius i Konrad Loew i probablement fou també l'editor de les obres d'Acosta, Botero, Netellus i de l'obra anònima *Kronn und Ausbndt aller Wegweiser*. La raó d'aquesta suposició és deguda a que les últimes edicions de les obres d'aquests autors foren publicades a Oberursel on Quad també va publicar llibres amb el seu propi nom a partir del 1599 després d'haver sofert dificultats a Colònia a causa de la seva fe reformada. Morí a Eppingen el 1613.

Johannes Metellus

a) Vida

Es coneix relativament poc sobre la biografia de Johannes Metellus nom llatinitzat de Jean Matal, nascut el 1520 a Poligny (Franc Comtat). Del seu origen borgonyó en derivà el seu posterior cognom literari Sequanus i que en forma completa fou de Johannes Matalius Metellus Sequanus.¹⁰

Després de la seva educació primària viatjà a Bolònia per aprendre lliçons de jurisprudència professades per Andrea Alciato.¹¹ D'aquesta època ja prové el seu interès per la geografia i la història. El seu compatriota Gilbert Cousin¹² li va dedicar una descripció de la Borgonya el 1552 i com a col·laborador participà en la confecció de l'Enciclopèdia de Lelio Torelli¹³ i a la Biblioteca d'Apol·lodor editada per B. Aegius.

En una carta de l'historiador italià Onofrio Panvinio¹⁴ impresa a la *Chronologia* de Gerardus Mercator (1569) es declara que Metellus fou qui el va incitar a la publicació de la seva història de Roma.¹⁵

A Bolònia va establir una estreta amistat amb dues futures rellevants personalitats: amb l'historiador portuguès Jerónimo Osorio¹⁶ a qui més tard assessorà en les edicions de les seves obres a Colònia i amb el futur arquebisbe de Tarragona, Antoni Agustí¹⁷ amb qui viatjà a Itàlia (Roma, Venècia i Florència) i el 1555 a Anglaterra on Agustí havia estat anomenat nunci per Juli II. Possiblement va ésser aleshores quan va anar a Anvers on féu la coneixença d'Ortelius i de Plantin, així com d'altres persones que més endavant formarien part de l'escola de Colònia.

Se sap per una carta que va escriure el teòleg J. Cassander¹⁸ que va estar a Colònia el 1563 i en moltes altres ocasions. Es possible que Colònia fos el lloc per rebre la correspondència i que passés gran part del temps viatjant. També per una altra carta, aquesta vegada dirigida a l'humanista Justus Lipsius,¹⁹ coneixem que l'última data en que va residir a Colònia fou el 1596. Va morir a Augsburg el 1597.²⁰

Va ésser conegut i tingut en gran estima entre els erudits i humanistes del seu temps pel seu interès en lleis, geografia, història i antiguitats. En una època de rigideses religioses va ésser respectat i honorat com a catòlic tolerant per part d'homes d'altres creences. Entre els seus amics que li dedicaren les seves obres, a més dels ja citats Cousin i Aegius hi figura B. Bodegem que li dedicà *De Gloria* de Jerónimo Osorio i on Metellus i Antoni Agustí en són els dos interlocutors.

b) Obra geogràfica i cartogràfica

El primer text de caire geogràfic escrit per Metellus fou la seva descripció de la ciutat de Lió al primer volum del *Civitates Orbis Terrarum* de Braun i Hogenberg (1572), obra per a la qual també va escriure el pròleg al volum tercer (1588).²¹

Una important obra seva fou una llarga carta —més de 80 pàgines en 8^{au}— a Antoni Agustí escrita l'abril del 1574 des de Colònia i publicada l'any següent com prefaci a l'edició de Colònia de l'obra de Jerónimo Osorio *De Rebus Emmanuelis* i en la que Metellus descriu extensament els descobriments a Amèrica, Àsia i Àfrica.²² Igualment es coneix que va prendre part en la confecció de l'obra anònima *Itinerarium Orbis Christiani*, Colònia, 1579/1580.²³

El primer atlas publicat sota el seu nom conté 55 mapes d'Alemanya i dels Països Baixos, editat un any després de la seva mort i denominat *Germania Superior... Inferior...* Colònia, 1598,²⁴ a la portada del qual s'afirma que és l'autor dels quatre anteriors atlas publicats curiosament sense figurar el nom de l'autor i que foren: *Franciae, Austrasiae et Helvetiae...* Colònia, 1594, amb 39 mapes,²⁵ *Hispania...* Colònia, 1595, amb 10 mapes;²⁶ la combinació de les dues anteriors obres sota el títol de *Hispania, Francia, Austrasia & Helvetia...* Colònia, 1595, amb 49 mapes²⁷ i *Italia...* Colònia, 1598, amb 37 mapes.²⁸

Respecte a l'últim dels anteriors atlas citats, com a autor hi figura: *Authore Conrado Leone Historico*, versió llatinitzada de Conrad Loew que Meurer demostra que és un pseudònim de Mathias Quad.²⁹ Sembla ser que Quad va supervisar i completar la publicació dels atlas apareguts pòstumament. A la portada de l'atlas *Germania* s'indica que la seva publicació fou empresa després de la seva mort per un amic (Quad?) i això es va repetint a les portades de tots els seus atlas posteriors: *Europa...* Colònia, 1600, amb 163 mapes;³⁰ *Asia...* Oberursel, 1600, amb 12 mapes;³¹ *Africa...* Oberursel, 1600, amb 8 mapes;³² *America...* Colònia, 1601, amb 20 mapes;³³ *Insularum Orbis...* Colònia, 1601, amb 60 mapes³⁴ i finalment l'obra que recull el contingut de tots els seus atlas: *Speculum Orbis Terrae...* Oberursel, 1602, amb 261 mapes.³⁵

A aquests onze atlas s'hi haurien de sumar les següents tres obres de caràcter històric en dues de les quals hi figura com autor el ja citat Conrad Loew, pel fet que inclouen majoritàriament mapes ja continguts en atlas anteriors de Metellus: *Historie von Navarra...* Colònia, 1597, amb 4 mapes;³⁶ *Köningen Buch...* Colònia, 1598, amb 14 mapes³⁷ i la versió llatina d'aquesta última obra: *Liber Regum...* Colònia, 1598.³⁸

És interessant observar que les portades de tots els atlas de Metellus són tipogràfiques excepte en els dos primers, on són calcogràfiques amb figures al·legòriques i que estilísticament podrien ésser atribuïdes al taller de Hogenberg³⁹ (Il·lustració 1) i la corresponent a la seva última obra, on hi ha un gravat amb el retrat de Metellus datat el 1593,⁴⁰ amb el monograma de l'autor, C. de Passe⁴¹ i uns versos laudatoris de P. Ximénez⁴² (Il·lustració 2).

El conjunt dels atlas de Metellus marcà una fita en el seu temps. Referent al nombre de volums la seva obra va ésser la més extensa realitzada en el segle XVI i no fou superada

fins a mitjans del segle XVII pels atlas, en diversos volums, de Blaeu i de Janssonius. El seu *Speculum Orbis Terrae* amb 261 mapes és l'atlas en un sol volum més extens dels editats des del segle XVI fins al XVIII.⁴³

El primer mapa de Catalunya-Aragó

Tant el mapa «ARAGONIA/et/Catalonia/ARRAGON/y/Cataluña»⁴⁴ (Il·lustració 3), com l'atlas que per primera vegada el conté: *HISPANIA tabulis aeneis expressa...* havien estat documentats com obres anònimes fins a l'aparició de l'obra de Meurer.

Aquest atlas és d'una gran raresa com la majoria de les obres de l'escola de Colònia, de forma que Meurer només en va poder localitzar dos exemplars, no coneixent l'exemplar existent a la Biblioteca de Catalunya,⁴⁵ el qual probablement sigui l'únic existent a entitats públiques de tot l'Estat espanyol.

Consisteix en una portada calcogràfica amb les figures d'una reina dalt d'un cavall i dues figures femenines al·legòriques (Il·lustració 1). Una introducció (Candido Lectori) on es fa referència a l'atlas anteriorment publicat i on s'indica que les descripcions són preses del llibre de Pedro de Medina *Libro de grandezas y cosas memorables de España*.⁴⁶ Al final de la introducció hi ha un *Provinciarum Index* amb la llista dels mapes que conté indicats cada un amb una lletra (A-K). Segueixen 24 fulls amb 10 mapes en doble full, el revers dels quals són dues pàgines amb una introducció històrica del corresponent mapa i que és una fidel traducció al llatí de la part inicial del capítol corresponent a cada zona de l'obra citada de Pedro de Medina. A l'angle superior dret de la primera pàgina hi figura la corresponent lletra manuscrita.

Els mapes són tots derivats dels publicats al *Theatrum Orbis Terrarum* d'Ortelius. Els mapes de Portugal, Andalusia Oriental, València i Guipúscoa són reduccions derivades dels corresponents mateixos mapes particulars existents al *Theatrum Orbis Terrarum*. Els altres sis en canvi són tots trets del mapa general de la península Ibèrica: «Regni Hispaniae Post Omnium Editiones Locupletissima Descriptio».⁴⁷

Al mapa de Catalunya-Aragó a l'índex li correspon la lletra I, la qual porta manuscrita al revers de la primera pàgina on hi ha el text imprès titulat ARAGONIA REGNUM/vulgò REYNO DE ARRAGON que correspon a una descripció històrica i una llista alfabètica de 67 poblacions.⁴⁸ La pàgina següent titulada CATHALONIAE PRINCIPATUS/vulgò PRINCIPADO DE CATALUNYA és igualment una descripció històrica i inclou una llista alfabètica de 56 poblacions.⁴⁹ Apareix en cinc altres obres posteriors: tres atlas i dos llibres històrics.

En els quatre atlas pròpiament dits (1, 2, 5 i 6 del quadre 1) al revers del mapa hi figura sempre idèntica descripció i foliació amb la lletra I sempre manuscrita.

Quan el mapa és als dos llibres de Conrad Loew sobre els reis d'Europa (3 i 4 del Quadre 1) es presenta doblat entre les pàgines que descriuen els comtes i reis d'Aragó⁵⁰ i el seu revers està en blanc.

Comparant el mapa (Il·lustració 3) amb la part oriental del ja citat mapa de la península Ibèrica (Il·lustració 4) es pot observar que mostra el mateix característic perfil ptolemaic i que presenta idèntica xarxa hidrogràfica, els mateixos sistemes muntanyosos i encara que en menor nombre, els mateixos topònims, àdhuc amb formes exòtiques, com per exemple: Figueira, Belpuche. En canvi, a diferència del seu model no conté orientació ni orla graduada.

En definitiva es pot dir que presenta l'única novetat d'haver donat lloc, per primera vegada, a un mapa particular a Catalunya-Aragó, sense fer, però, cap nova aportació respecte del seu model directe.

El segon mapa de Catalunya-Aragó

De l'anterior arcaica representació de Catalunya-Aragó en deriva de forma directa el cronològicament segon mapa que és inclòs al llibre *Deliciae Hispaniae...* de Cyprianus Eichovius.⁵¹ Publicat a Oberursel l'any 1604, s'hi descriuen 50 itineraris des de Toledo a diverses localitats peninsulars. Al final del llibre hi han deu mapes no numerats.

Com demostra Meurer⁵² Cyprianus Eichovius és un pseudònim usat per Mathias Quadran que publica a la població de Oberursel.

El mapa titulat ARAGONIA/ARRAGON que mesura 9x13 cm, és una reducció del primer mapa (Il·lustració 5) i no havia estat documentat abans de fer-ho Meurer.⁵³ Hi han representats naturalment molts menys topònims que al primer mapa, però distintament al seu model presenta orla graduada.

Altres mapes primerencs de Catalunya-Aragó

Els altres mapes primerencs de Catalunya-Aragó s'agrupen en dos tipus (II i III dels quadres 2 i 3). Al segon tipus, hi pertany el tercer mapa de Catalunya-Aragó: ARRA=/GONIA/Et/Catalo=/nia (Il·lustració 6), que apareix a la primera edició feta a Amsterdam de l'*Atlas* de Gerardus Mercator per part del gravador i cartògraf Judocus Hondius I⁵⁴ l'any 1606, qui dos anys abans n'havia adquirit les planxes als hereus de Mercator. En aquesta edició hi han 37 mapes nous i textos de Petrus Montanus i és quan hi apareixen per primera vegada mapes de la península Ibèrica.⁵⁵

Aquest mapa, que no sembla inspirat en cap mapa anterior de la península Ibèrica, sinó que és una obra original però que continua mostrant un arcaic perfil ptolemaic i presenta la curiosa anomalia de la representació d'un imaginari afluent del riu Cinca anomenat Senga i que passa per Tremp i la Seu d'Urgell.

Una reducció d'aquest model feta també per J. Hondius I i titulada igualment Arrago=/nia et Ca=/talia, es va imprimir el 1607 a la primera versió en format reduït de l'*Atlas* de Mercator editat per J. Janssonius⁵⁶ i que va prendre per primera vegada la denominació d'*Atlas Minor*.⁵⁷

Una altra representació d'aquest model, és l'ARRA/GONIA/&/Catalonia gravat per P. Kaerius⁵⁸ inclòs en el posterior *Atlas Minor* realitzat per J. Hondius II⁵⁹ i editat per J. Cloppenburg el 1630.⁶⁰

Finalment el darrer tipus està basat en el mapa de la península Ibèrica «TYPUS HISPANIAE...» de H. Gerritsz⁶¹ i A. d'Almada,⁶² publicat el 1613,⁶³ del que només consta una referència en forma de full solt⁶⁴ i que ja té un perfil rectificat, no mostrant l'aspecte ptolomaic dels anteriors mapes⁶⁵ (Il·lustració 7).

Dues versions d'aquest model amb perfil rectificat de mà de Judocus Hondius II, són el «CATALONIA et/ARAGONIA» inclòs al petit atlas de P. Bertius⁶⁶ *Tabularum Geographicarum*,⁶⁷ publicat el 1616 i l'«ARAGONIA/et/Catalonia» a l'*Atlas Minor* editat per J. Janssonius el 1628.⁶⁸

Conclusió

L'aparició del primer mapa imprès de Catalunya-Aragó a finals del segle XVI se situa dins del marc d'un cercle o escola cartogràfica de caire humanista centrada a la ciutat de Colònia, per part d'un dels seus emblemàtics components. Aquesta escola va significar un intent en l'adaptació, en l'ampliació i en la divulgació de l'ús dels productes cartogràfics originats als Països Baixos meridionals.

Altres mapes primerencs de Catalunya-Aragó ja s'originen i es desenvolupen als Països Baixos septentrionals on s'expandirà en el transcurs del segle XVII el període d'or de la cartografia neerlandesa.

Notes

- ¹ Meurer (1988)
- ² Frans Hogenberg (Malines 1535 - Colònia 1590) dibuixant, gravador, pintor i editor.
- ³ Georg Braun (Colònia 1540-1622) canonge, topògraf, geògraf i editor d'ascendència neerlandesa.
- ⁴ José de Acosta (Medina del Campo 1539 - Salamanca 1600) jesuïta, historiador i cosmògraf.
- ⁵ Christian Adrichomius=Christian van Adrichem (Delft 1533 - Malines 1585) clergue, topògraf i escriptor.
- ⁶ Giovanni Botero (Bene 1540 - Florència 1617) clergue, economista, polític i geògraf.
- ⁷ Stephan Broelmann (Colònia 1551-1622) jurista, historiador i editor.
- ⁸ Michael von Eitzig (Ober-Eitzing, ca 1530-Bonn 1598) historiador, cosmògraf i cartògraf.
- ⁹ Giovanni Antonio Magini (Pàdua 1555 - Bolònia 1617) matemàtic i cartògraf.
- ¹⁰ Meurer, pàg. 162.
- ¹¹ Andrea Alciato (Como 1492 - Pavia 1550) humanista i jurista.
- ¹² Gilbert Cousin (Nozeroy 1506 - Besançon 1567) humanista i escriptor.
- ¹³ Lelio Torelli (Fano 1489 - 1568) religiós, arqueòleg i historiador.
- ¹⁴ Onofrio Panvinio (Palerm 1529 - 1568) religiós, arqueòleg i historiador.
- ¹⁵ Fasti et triumpho Romani a Romulo rege usque ad Carolum V... Roma, 1557.
- ¹⁶ Jerónimo Osório de Fonseca (Lisboa 1605 - Tavira 1580) prelat i historiador.
- ¹⁷ Antoni Agustí i Albanell (Saragossa 1517 - Tarragona 1586) eclesiàtic, jurista i humanista.
- ¹⁸ Joris Cassander (Bruges 1515-1566) teòleg.
- ¹⁹ Justus Lipsius (Overijse 1547 - Lovaina 1606) humanista.
- ²⁰ La majoria de les seves dades biogràfiques són preses de la Nouvelle Biographie Générale, vol. 34, col. 225-6. Altres obres enciclopèdiques que en donen notícies biogràfiques: Biographie Ancienne et Moderne, vol. 37,

- pàg. 45; Bayle, pàg. 409; Larousse, vol. 10, pàg. 1.223 i Enciclopedia Universal Ilustrada, vol. 33, pàg. 842.
- ²¹ Koemann, vol. II, pàg. 18.
- ²² Io. Metellis Epistola ad Anton. Augustinum, qua repertam ab Hispanis et Lusitanis navigationem in Orienti et Occidentis Indiam... paucis comprehendit. Dins de: Hieronym Osorii Lusitani, Silvensis in Algarbis Episcopi, De rebus Emmanuelis Regis Lusitaniae... Coloniae Agrippinae, apud Heredes Arnoldi Birckmanni, 1575.
- ²³ Meurer, pàg. 125.
- ²⁴ GERMANIA SVPE-/RIOR 38. INFERIOR QVAE/ETIAM BELGIVM DICITVR,/ 16 TABVLIS AENEIS DRISICIPATA./TABULARUM DORSA, HISTORICARUM RERVVM VESTE/ornata sunt,... Johannes Matalius Metellus Sequanus, cuius etiamun laudata viget memoria, primum Franciae, Au-/strasiae et Helvetiae, deinde Hispaniae Tabulas Historico amicto exornavit. Italiam postea exornare/... COLONIAE AGRIPPINAE/EXCVDEBAT IOANNES CHISTOPHORI TYPOGRAPHYS/ANNO DOMINI M.C. XC VIII.
- ²⁵ Franciae, Austra-/Siae, et Helvetiae, Geographica/Historicaqvae, tabvlis aeneis/exhibita descriptio./... [COLOFÓ:] Coloniae, typis bertrami bvch/holtz Anno M.D.XCIII.
- ²⁶ HISPANIA/tabulis aeneis expressa./Tabularum dorsis nonnulla ma-/gni momenti et ad rem geographi-/cam historiamque provinciae, quam ta-/bula quaeque exprimit, facientia, impressa. sunt./anno 1595.
- ²⁷ HISPANIA,/FRANCIA,/AVSTRASIA &/HELVETIA./GEOGRAPHICE HISTORICEQ./TABVLIS AENEIS DELINEATAE/... COLONIAE VBIRVM./Typis Lamberti Andreae, Anno 1595.
- ²⁸ ITALIA/GEOGRAPHICE HISTORI-/que Tabulis Aeneis 37 delineata. TABVLARVM DORSIS, REGIONVM,/quas tabulae spectandas praebent... Authore Conrado Leone Historico./COLONIA AGRIPPINAE, /Typis Bertrami Buchholtz./Anno M.D.xciii.
- ²⁹ Meurer, pàg. 148.
- ³⁰ EVROPA/TABVLIS AENAIS 166/SECVNDVM RATIONES/GEOGRAPHICAS/DELINEATA./DORSIS TABVLARVM, NONNVLLA MAGNI MOMENTI./& ad rem Geographicam Historiamque Provinciae,... IOANNES MATALIVS METELLVS SEQVANVS, VIR VNDE QVAQVE/doctissimus, statuerat omnes, quot-quot haberi possent Europae Tabulas, Historico amictu exornare,/praestitit que id in Franciae, Austrasiae, Helvetiae, Hispaniaeque Tabulis, et aliquibus Italiae, sed praepeditum morbo, quo et sublatus, Lampadem tradidit amico, qui hoc/opus evulgavit./COLONIAE AGRIPPINAE./EXCVDEBAT IOANNES CHRISTOPHORI TYPOGRAPHVS/ANNO DOMINI M.D.C.
- ³¹ ASIA/TABULIS AENEIS/SECUNDUM RATIO-/NES GEOGRAPHICAS/DELINEATA./... IOANNES MATALIVS... URSELLIS,/ex officina typographica Cornelii Sutorii./Anno M.DC.
- ³² AFRICA/ADD ARTIS GEO-/GRAPHICAE REGV./LAS, TABULI AERI IN-/CISIS DESCRIPTA./... IOANNES MATALIVS... URSELLIS./EX OFFICINA TYPOGRAPHICA CORNELII SVTORII./ANNO M.DC.
- ³³ AMERICA,/sive/Novvs Orbis./TABULIS AENEII SECVNVM RATIONES GEOGRAPHICAS DELINEATUS... IOANNES MATALIVS... COLONIAE AGRIPPINAE. /Excudebat Stephanus Hemmerden Typographus,/Anno a partu Virgineo M.DC.
- ³⁴ INSULARIVM/ ORBIS ALIQUOT INSV-/LARUM TABVLIS AENEIS DELICEATIONEM CONTINENS./... LOANNES MA-/TALIUS... COLONIAE AGRIPPINAE./ EXCVDEBAT IOANN. CHRISTOPH-PRIT/TYPOGRAPHVS, ANNO RESTITVTAE SALVTIS/M.DC.I.
- ³⁵ SPECVLUM OR-/BIS TERRAE:/Quo omnes eius partes vni offeruntur,... IOANNES MATALIVS METELLVS SEQVANVS I.C. (cuis effigies hic specta-/ctatur) longiori vista dignus vir,... VRSELLIS,/ Ex Officina Typographica, Cornelij Sutorij,/ Anno MDCII.
- ³⁶ Historie von Nauarra/Darinn verzeichnet/Alli Könige von Nauarra/... ins Teutsch gemacht durch Conrad Löw./Zu Cölln/Bey Lambrecht Andree. Im Jahr Christi/M.D.XCVII.
- ³⁷ Königen Buch,/Oder Register darin fein ordenlich/Erzeht werden die Könige aller fürnemsten König-/reichen des Christenthums, nemlich von/I. Franckreich 2. Castilia.../Zusamen getrabten durch Conrad Löw, aller Historien/Liebhaber./Gedruckt zu Cölln,/Durch Lambertum Andree, im Jar/M.D.XCVIII.
- ³⁸ LIBER REGVM/SIVE INDEX. ORBII CRISTIA-/NI REGES ORDINE RECENSES./Nempè:/FRANCIAE./CASTELLAE/PORTVGALIAE/ARAGONIAE./... COLONIAE AGRIPPINAE./EXCVDEBAT IOANNES CRISTOPHORI TYPOGRAPHVS,/ANNO DOMINI M.D.XCVIII.
- ³⁹ Meurer, pàg. 164.
- ⁴⁰ Representat emblemàticament amb toga romana com a reconeixement dels seus interessos clàssics i humanistes.
- ⁴¹ Crispyn de Passe I (Armyden 1564 - Utrecht 1637) dibuixant, pintor i gravador.
- ⁴² Pedro Ximénez (Toledo 1554 - Millestadt 1633) jesuïta i escriptor.
- ⁴³ Meurer, pàg. 164.
- ⁴⁴ Meurer: Met 48 i Colomer (1989) II:36.
- ⁴⁵ Biblioteca de Catalunya: E4-IX-10.
- ⁴⁶ Medina (1548).
- ⁴⁷ Koeman: Ort 1 [7] i Colomer (1992): 134.

- ⁴⁸ Es la fidel traducció llatina del principi del capítol «Del Reino de Aragón» del llibre de Pedro de Medina, folis 156, 156v. i 158.
- ⁴⁹ Traducció llatina del principi del capítol: «Principado de Cataluña» de l'obra citada de P. de Medina: folis 167v, 168 i 168v.
- ⁵⁰ Königen Buch: Die Grafen und Königen von Aragon, i a Liber Regum: Comites et Reges Aragoniae.
- ⁵¹ DELICIAE HISPANIAE/ET INDEX VIATORIVS, INDICANS ITINERA, AB VRBE TOLETO, AD OMENES/IN HISPANIA CIVITATES ET OPPIDA, QUVORUM, INDICANTUR, DELICIAE... Authore Cypriano Eichovio./Ursellis, ex Officina Cornelij Sutorij./Anno M.DCIV.
- ⁵² Meurer, pàg. 96
- ⁵³ Meurer: Eic 27., pàg. 100
- ⁵⁴ Judocus Hondius I = Josse de Hondt (Wakken 1563 - Admterdam 1612).
- ⁵⁵ GERARDI MERCATORIS/ATLAS/SIVE/CONSMOGRAPHICAE/MEDITATIONES/DE FABRICA MUNDI ET FABRICATI FIGVRA/Iam tandem ad finem perductus, quamplurimis aeneis ta-/bulis Hispaniae, Africae, Asiae, & Americae auctus ac/illustratus à Iudoco Hondio. Quibus etiam edditae/ (praeter Mercatoris) dilucidae & accuratae omnium tabu-/larum descriptiones novae, studio et opera Pet. Montani./Excusum in aedibus Iudoci Hondij Amsterodami. 1606.
- ⁵⁶ Joannes Janssonius (Arnheim 1588 - Amsterdam 1664) cartògraf i editor.
- ⁵⁷ ATLAS/MINOR/Gerardi Mercatoris/à I. Hondio plurimis aeneis tabulis/auctus atque illustratus/AMSTERODAMI Excusum in aedibus Iudoci Hondij./Veneunt etiam apud Cornelii Nicolai./item apud Ioannem Ianssoniu Arnhemi [Prefaci:] Amstelodami Idib.Martii MDCVIII.
- ⁵⁸ Pieter van den Keere (Gant 1571 - c. 1648) cartògraf, gravador i editor.
- ⁵⁹ Judocus Hondius II (Amsterdam 1594-1629) cartògraf i editor.
- ⁶⁰ GERARDI MERCATORIS/ATLAS/sive/Cosmographicae Meditationes/de/Fabrica mundi et fabricati figura/De novo multis in locis emendatus et Appendice auctua/Studio Iudoci Hondij./Amsterodami,/Sumptibus Johannis Cloppenburgij./ANNO 1630.
- ⁶¹ Hessel Gerritsz (Assum 1580/1 - Amsterdam 1632) cartògraf i editor.
- ⁶² André Alvares d'Almada (actiu 1587 - Coimbra 1642) teòleg i explorador.
- ⁶³ TYPVS HISPANIAE/ab Hesselò Gerardo delineata/et juxta annotationes Doctiss. Dni. Don Andreae d'Almada S. Theologiae Publici Professoris/apud Coimbricensis emendatus/M. DC.XIII.
- ⁶⁴ British Museum (1967): 18185. (1.).
- ⁶⁵ El perfil rectificat que aquest mapa representa de la costa catalana i d'altres característiques a l'interior del territori català, ben versemblantment van ésser presos del primer mapa del principat de Catalunya editat entre els anys 1603 i 1605 per encàrrec de la Generalitat. Mostra com aquest, el característic error d'un únic curs hidrogràfic amb els rius Segre i la Tet amb l'origen a un mateix llac situat a les rodalies del coll de la Perxa. Probablement és una reducció del gran mapa (83.6x109.3 cm) imprès en quatre fulls titulat «Carta del muy Poderoso Reyno d'España Con la diligença anotado y escripta por Hessel Gerritsen. M.DC.XII» i del que només en resta un sol exemplar en segona edició (Riksarkivet, Estocolm).
- ⁶⁶ Petrus Bertius (Bevern 1565 - París 1629) cosmògraf i cartògraf.
- ⁶⁷ P. Bertij/TABVLARVM/CONTRACTARVM/Libri septem... Ludovicum XIII/Amsterodami/Sumptibus et typus aeneis/Iudoci Hondij./Anno 1616.
- ⁶⁸ ATLAS/MINOR/Gerardi Mercatoris/à I. Hondio plurimis aeneis Tabulis/auctus et illustratus: denuo recognit/additisque novis delineationibus/emendatus./Amsterodami,/Ex officina/Ioannis Ianssonii./MDCXXVIII.

Bibliografia

- BAYLE, P. (1820-4) *Dictionnaire Historique et Critique*. París (Reimpressió. Ginebra), Slatkine.
- BÉNÉZIT, E. (1976) *Dictionnaire Critique et Documentare des Peintres, Sculpteurs, Dessinateurs et Graveurs de tous les temps et tous les pays*. 10 vols. París, Gründ.
- BIOGRAPHIE UNIVERSELLE ANCIENNE ET MODERNE (1811-28) 52 vols. París, L.G. Michaud.
- BONACKER, W. (1966) *Kartenmacher aller Länder und Zeiten*. Stuttgart, Anton Hiersemann.
- BRITISH MUSEUM (1967) *Catalogue of printed maps, charts and plans*. 15 vols. Londres, Trustees of the British Museum.

- CAPLAN, H.H. (1976) *The Classified Directory of Artists. Signatures, Symbols & Monograms*. Londres, George Prior.
- COLOMER, I.M. (1989) *Cartografia de Catalunya i dels Països Catalans*. Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya.
- COLOMER, I.M. (1992) *Cartografia Peninsular (S. VIII-XIX)*. Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya.
- ENCICLOPEDIA UNIVERSAL ILUSTRADA EUROPEA-AMERICANA (1905-92). 108 vols. Madrid-Barcelona-Bilbao, Espasa-Calpe.
- GRAN ENCICLOPEDIA PORTUGUESA E BRASILEIRA (1935-59) 40 vols. Lisboa-Rio de Janeiro, Editorial Enciclopedia.
- HOEFER, J.C.F. (1855-77) *Nouvelle Biographie Générale*. 46 vols. París, Firmin Didot.
- KEUNING, J. (1947) «The History of an Atlas. Mercator-Hondius» *Imago Mundi* IV, 37-62.
- KEUNING, J. (1949) «Hessel Gerritsz» *Imago Mundi* VI, 49-66.
- KOEMAN, C. (1967-71) *Atlas Neerlandici. Bibliography of terrestrial, maritime and celestial atlases and pilot books published in the Netherlands up to 1880*. 5 Vols. Amsterdam, Theatrum Orbis Terrarum.
- LAROUSSE, P. (1866-90) *Grand Dictionnaire Universel du XIXe siècle*. 17 vols. París, Administration du Grand Dictionnaire Universel.
- MEDINA, P. (1548) *Libro de Grandezas y cosas memorables de España*. Sevilla, Domenico de Robertis.
- MEURER, P.H. (1988) *Atlantes Colonienses. Die Kölner Schule der Atlaskartographie, 1570-1610*. Bad Neustadt a.d. Saale, Pfaehler.
- NORDENSKIÖLD, A.E. (1979-89) *The A.E. Nordenskiöld Collection in the Helsinki University Library. Anotated Catalogue of Maps made up to 1800*. 4 vols. Helsinki, University Library.
- PHILLIPS, P.L.-LE GEAR, C.E. (1909-74) *A List of Geographical Atlases in the Library of Congress with Bibliographical Notes*. 8 vols. Washington, Government Printing Office.
- SOMMERVOGEL, C. (1890-9) *Bibliothèque de la Compagnie de Jesús*. 10 vols. Bruxelles, Oscar Schepens.
- THIEME, U. - BECKER, F. (1907-50) *Allgemeines Lexikon der bildenen Künstler von der Antike bis zu Gegenwart*. 37 vols. Leipzig, E.A. Seemann.
- TOOLEY, R.V. (1979) *Tooley's Dictionary of Mapmakers*. Tring, Map Collector Publications Ltd.

Quadre 1

Atlas que inclouen el primer mapa de Catalunya-Aragó

Núm	Títol	Autor	Lloc d'edició	Editor	Any	Pàgines	Mapes	Exemplars	Referències bibliogràfiques
1.	Hispania tabulis aeneis expressa	[J. Metellus]	[Colònia]	---	1595	24	10	Augsburg ¹ Barcelona ² Londres ³	Meurer: MET 2
2.	Hispania, Francia, Austrasia & Helvetia	[J. Metellus]	Colònia	Lambert Andreae	1595	100	49	Amsterdam ⁴ París ⁵	Meurer: MET 5
3.	Köningen Buch	Conrad Loew	Colònia	Lambert Andreae	1598	30	14	Marburg ⁶ Munich ⁶ Washington ⁸ Wolfenbüttel ⁹	Meurer: LOE 4 Phillips-Le Gear: 7783
4.	Liber Regum	---	Colònia	Johann Christoffel	1598	57	14	Gdansk ¹⁰ Toruń ¹¹	Meurer: LOE 5
5.	Europe Tabulis Aeneis 166 Secundum Rationes Delineata	Ioannes Metellus	Colònia	Johann Christoffel	1600	340	163	Augsburg ¹ Berlín ¹² Göttingen ¹³	Meurer: MET 6
6.	Speculum Orbis Terrae	Ioannes Metellus	Oberursel	Cornelius Sutor	1602	450	261	Dresden ¹⁴ Mainz ¹⁵ Munich ⁷ Oxford ¹⁶	Meurer: MET 11

1 Staats-und Stadtbibliothek
2 Biblioteca de Catalunya
3 British Library
4 Universitätsbibliothek

5 Bibliothèque de l'Arsenal
6 Universitätsbibliothek
7 Bayerisch Staatsbibliothek
8 Library of Congress

9 Herzog August Bibliothek
10 Biblioteka Główna
11 Biblioteka Główna
12 Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz

13 Universitätsbibliothek
14 Sächsische Landesbibliothek
15 Stadtbibliothek
16 Bodleian Library

Quadre 2
Tipus i derivacions dels primer mapes de Catalunya-Aragó

Tipus	Mapa peninsular originari	Mapes de Catalunya-Aragó
I	1570. A. Ortelius: REGNI/HISPANIAE POST/OMNIUM EDITIO =/NES LO- CUPLETISSI/MA DESCRIPTIO	1. 1595. J. Metellus: ARAGONIA/et/Catalonia/ARAGON/ → 2. 1604. C. Eichovius: ARAGONIA/ARRAGON Y/CATALUÑA
II	-----	3. 1606. J. Hondius: ARRA =/GONIA/et/Catalo =/nia 4. 1607. J. Hondius I; C. Nicolai; J. Janssonius: Arrago =/nia et Ca =/talonía 7. 1630. P. Kaerius; J. Hondius II: ARRA/GONIA/&/Catalonia
III	1613. H. Gerritsz: TYPUS HISPANIAE	5. 1616. P. Bertius; J. Hondius II: CATALONIA et/ARAGONIA 6. 1628. J. Hondius II; J. Janssonius: ARAGONIA/et/Catalonia

Quadre 3
Els primers mapes de Catalunya-Aragó (1595-1630)

Núm	Tipus	Any	Títol	Autor(s)/Editor(s)	Mides (cm)	Primera obra on apareix	Referències bibliogràfiques
1.	I	1595	ARAGONIA et Catalonia/ARAGON/y/Cataluña	J. Metellus	14,5 x 21,7	Hispania tabulis aeneis expressa...	Colomer 1989 II: 36 Meurer: Met 48
2.	I	1604	ARAGONIA/ARRAGON	C. Eichovius/ C. Sutorius	9 x 13	Deliciae Hispaniae...	Meurer: Eic 27
3.	II	1606	ARRA = /GONIA/ Et/ Catalo = /nia	J. Hondius I	34,5 x 46,5	Gerardi Mercatoris Atlas sive Cosmographicae Meditationes...	Colomer 1989 II: 35 Koeman: Me 15 [115]
4.	II	1607	Arrago = /nia et Ca = /talonía	J. Hondius I/C. Nicolai/J. Janssonius	13,3 x 18,2	Atlas Minor Gerardi Mercatoris...	Colomer 1989 II: 37 Koeman: Me 186 (43)
5.	III	1616	CATALONIA et/ARAGONIA	P. Bertius/J. Hondius II	9,7 x 14	Tabularum Geographiarum contractarum...	Nordenskiöld: 142 [43] Colomer 1989 II: 53 Koeman: Lan 11A (45) Nordenskiöld: 15 [45]
6.	III	1628	ARAGONIA et/Catalonia	J. Hondius II/J. Janssonius	14,2 x 19,7	Atlas minor Gerardi Mercatoris...	Phillips-Le Gear: 5924, 192 Colomer 1989 II: 40
7.	II	1630	ARRA/GONIA/ &/Catalonia	P. Kaerius/ J. Hondius II/ J. Cloppenburg	13,3 x 18,2	Gerardi Mercatoris Atlas sive Cosmographicae Meditationes...	Koeman: Me 194 (41) Colomer 1989 II: 39 Koeman: Me 198 (41) Nordenskiöld: 146 [41]

Il·lustració 1. Portada de l'Atlas Hispania tabulis æneis expressa. Colònia, 1595.

SPECVLVM OR- BIS TERRÆ:

Quo omnes eius partes visui offeruntur, ASIAnempe, cum adiacentibus ei Insulis Tabulis Geographicis XV. AFRICA, insularq; circa eam sit: Tabulis X. EVROPA autem, cum magno Insularum, ad ipsam spectantium numero Tabulis 197. AMERICA deniq; Tabulis XX. Nuda autem vacuaq; cernerentur Tabularū dorsa, Historicarum rerum veste, ea ornantur, indicaturq; natura Provinciarum, quam ob oculos ponit Tabula, cæli quoq; soliq; constitutio recentetur: incolarum deniq; mores, eorum cum externis commercia, artesq; ipsis propriarum narrantur, vna cum Principum, qui eis præfuerunt serie ac genere.

IOANNES NATALIVS METELLVS SEQVANTVS I. C. (cuius effigies hic spectatur) longioris viæ dignus vir, omnes vniuersi Orbis Tabulas Geographicas, Historicarum rerum veste ornare statuerat, idq; in multis, ipse in hominum æque aetate, profectus: præpeditus autem agitudine, quæ eum subleuauit, ne id in ceteris quoq; præficeret, lampadem amictu tradidit, suam curæ sumptuq; Opusculum hoc adicitum est.

*Notabile in abstracto cæles diagrammate Dæmon
Scemmate seu filijens uicigat hoc Elephas
Dæmonem ore silens, auano pergenia veridicus
Concretaim quali bectore Cæcilius*

*Dux, ualens, uictoria, uict. Sicut nec pui Tacite
Symbola, quam veritas frontis honore referis*

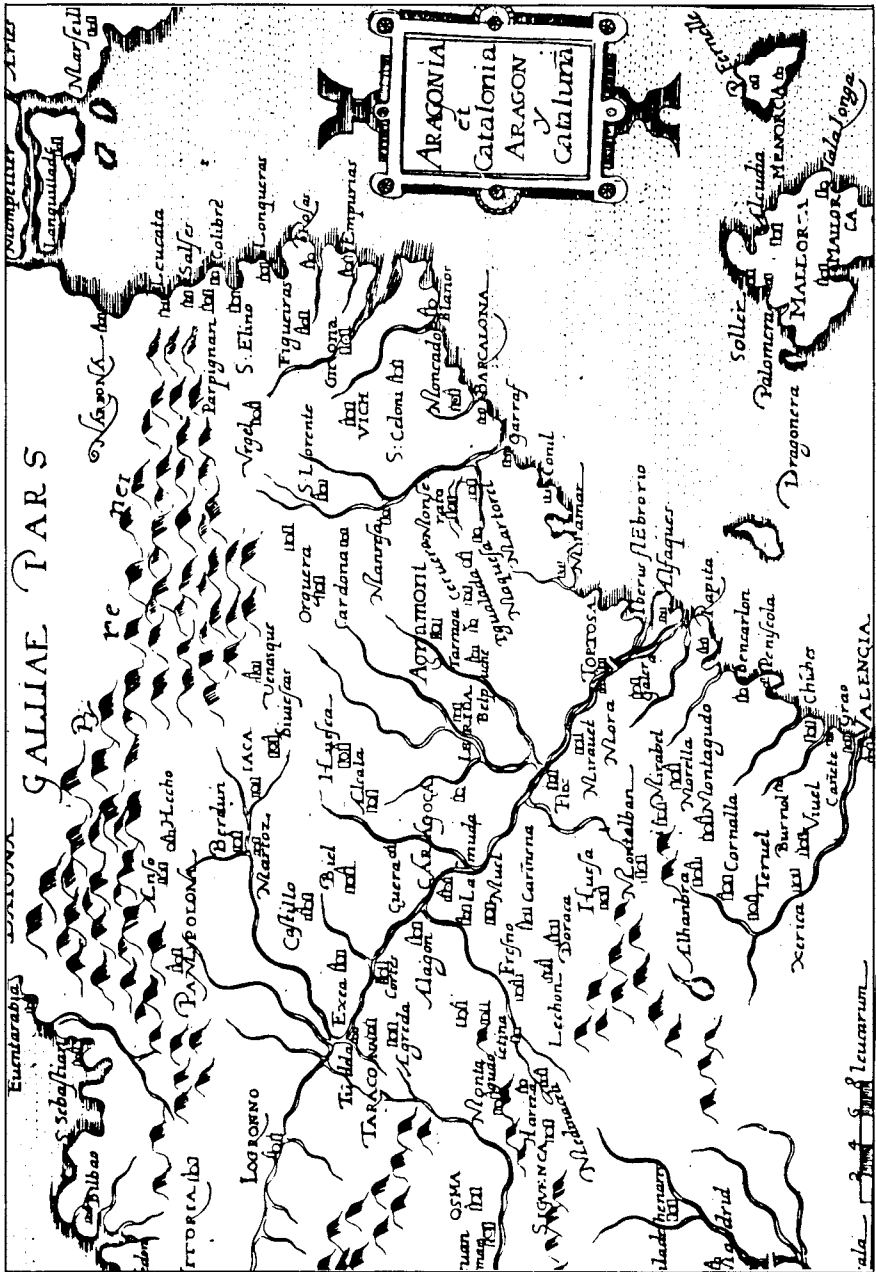
VIETORIS TOMMENTVS

FRSELLIS,

Ex Officina Typographica, Cornelij Sutorij,

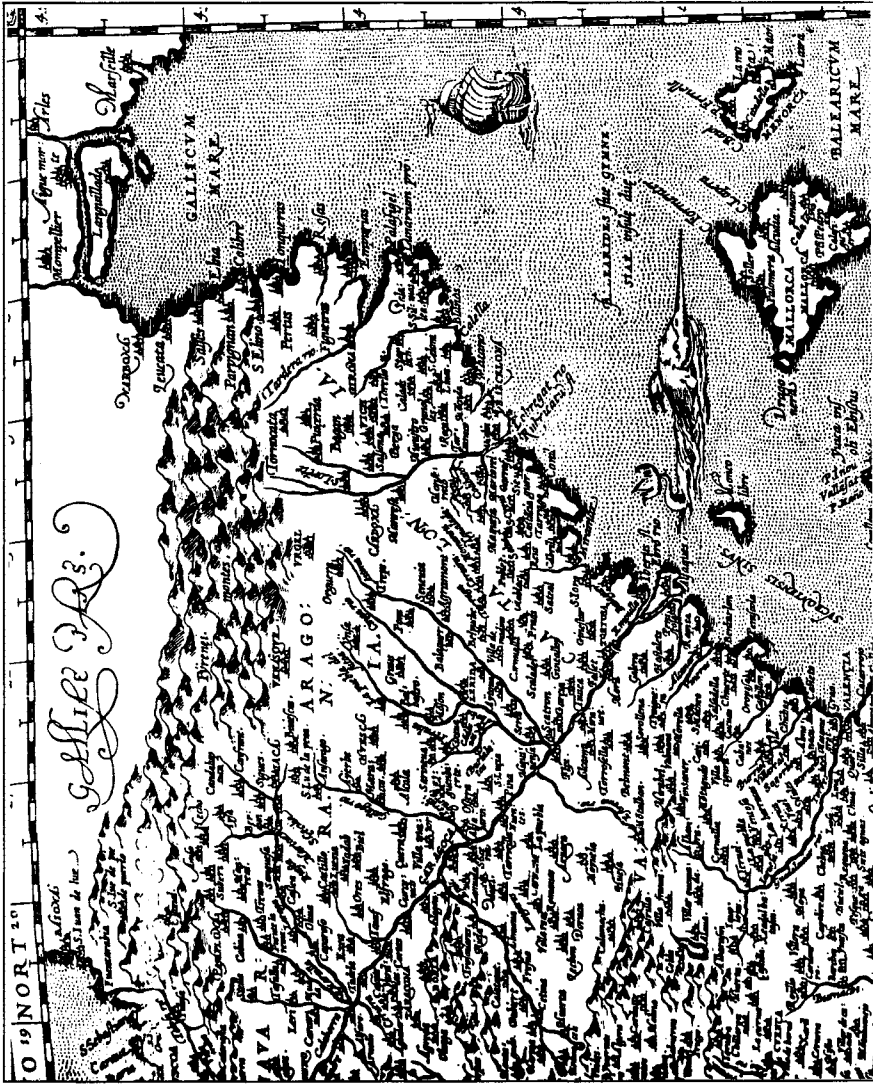
Anno clō Iccii. 5.

Il·lustració 2. Portada de l'atlas Speculum Orbis Terræ amb el retrat de J. Metellus. Oberursel, 1602.

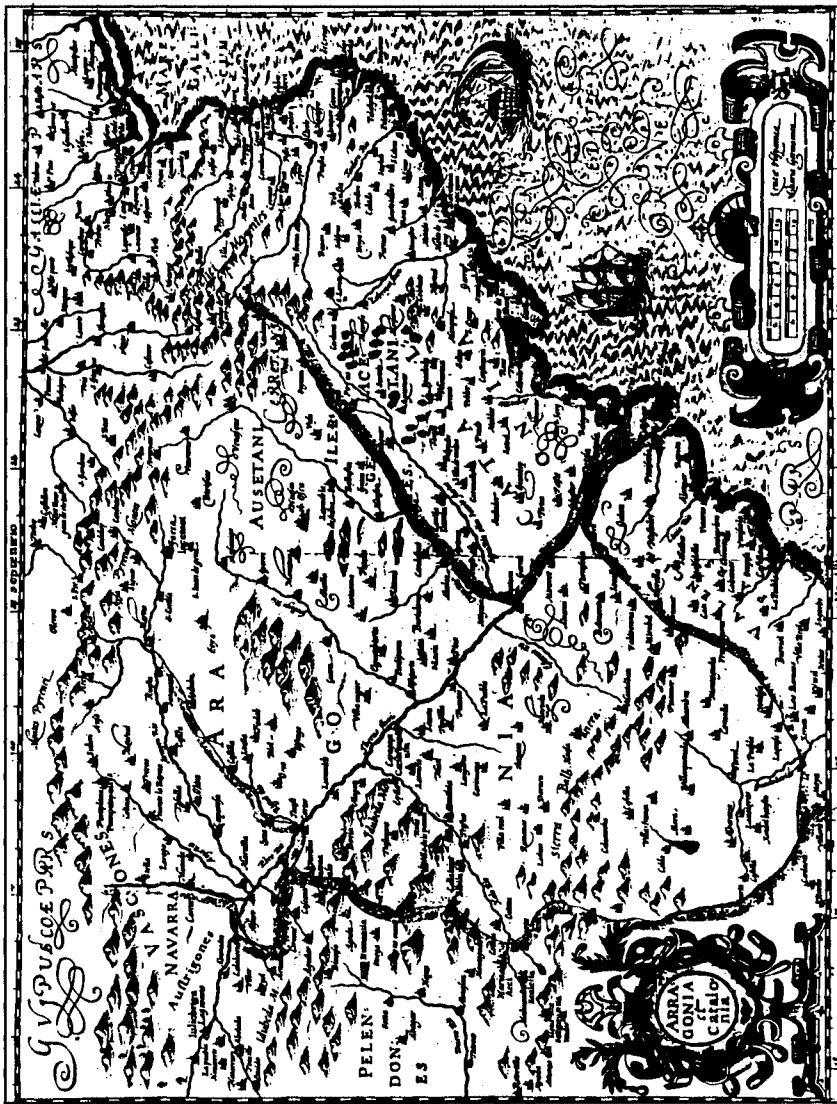
Il·lustració 3. J. Metellus. Primer mapa imprès de Catalunya-Aragó. Colònia, 1595.

Il·lustració 4. Part nordoriental del mapa Regni Hispaniae... Descriptio. Anvers, 1570.

Il·lustració 6. J. Hondius I. Tercer mapa imprès de Catalunya-Aragó. Amsterdam, 1606.

Ilustração 7. Part notadamente da mapa Typus Hispaniae de H. Gerrits., Amsterdam, 1645.